

De hervorming van de stedelijke administratie in Brugge in 1850: aanzet tot de vorming van het hedendaags archief van de stad Brugge

Hoewel de institutionele geschiedschrijving niet meer tot de meest populaire tak binnen de historiografie behoort, kan haar belang niet worden betwist. Heel wat onderzoekers van bijvoorbeeld de sociaal-economische en de politieke geschiedenis, maar ook lokale vorsers steunen immers grotendeels op archieven van overheidsinstellingen. Een grondige kennis van deze instellingen is dus zeker geen overbodige luxe.

JAN D'HONDT is wetenschappelijk medewerker Stadsarchief Brugge
jan.dhondt@brugge.be

Voor de hedendaagse periode focust de geschiedenis van de instellingen zich vooral op de Franse Tijd (1794-1814). Niet onterecht natuurlijk, omdat toen heel veel oude structuren en instellingen uit het Ancien Régime werden afgeschaft en plaats hebben gemaakt voor een vernieuwd en modern bestuursapparaat. Principes van centralisatie, hiërarchisering en uniformiteit werden gehuldigd, een evolutie die overigens al in de 18de eeuw volop aan de gang was. De meest markante reorganisatie was natuurlijk de scheiding tussen de bestuurlijke en de rechterlijke macht. Een ander kenmerkend gegeven was de oprichting van de gemeenten en hun toenemende afhankelijkheid tegenover het centraal bestuur. Zeker op het niveau van de gemeentelijke of stedelijke administratie was de reorganisatie door de Fransen ingrijpend. In de periode vóór 1794 was de administratie immers uitgegroeid tot een verward geheel van gespecialiseerde diensten zonder veel samenhang. In de plaats daarvan kwam onder Frans bestuur een uniform geheel, bestaande uit een aantal 'bureaus'. Deze bureaus hadden elk een specifieke taak. De administratie kreeg een stevige samenhang door de invoering van de functie van een gemeenschappelijk administratief hoofdverantwoordelijke in de figuur van de gemeentesecretaris. Evenmin zonder belang is dat de gemeenteadministratie sinds de Franse overheersing belast werd met een aantal nieuwe opdrachten zoals burgerlijke stand, onderwijs, openbare weldadigheid en militie¹.

Voor Brugge ontbreekt een grondige studie van deze revolutionaire institutionele hervorming die zich in de periode 1795-1800 voltrok. De invoering van een nieuwe organisatie gestoeld op 'bureaus' vond er plaats op 12 maart 1796². De verdere evolutie van de administratie in

de 19de eeuw zou binnen de krijtlijnen van deze nieuwe principes gebeuren. Er vonden nog wel reorganisaties en bevoegdheidsuitbreidingen plaats, maar aan de grondprincipes werd niet getornd. Een belangrijke reorganisatie in de Brugse administratie op het niveau van de indeling van de bureaus voltrok zich in 1850. Die wijziging had vanzelfsprekend ook haar gevolgen voor de archiefvorming³.

In 1849 gaf het College van Burgemeester en Schepenen opdracht aan stadssecretaris Vincent Deljoutte⁴ om een voorstel tot reorganisatie van de stedelijke administratie uit te werken. Het is duidelijk dat Deljoutte zelf aan de basis lag van deze beslissing. De Brugse administratie was sinds 1835 als volgt ingedeeld⁵:

- 1e bureau: Secretariaat
- 2e bureau: Financiën
- 3e bureau: Burgerlijke Stand
- 4e bureau: Militie, burgerwacht, paspoorten en militaire logementen
- 5e bureau: Openbare Werken

Wat schortte nu aan deze indeling zodat een reorganisatie zich opdrong? Volgens de stadssecretaris was er een te groot aantal bureaus. Aangezien de onderbureauchef van het vierde bureau onafhankelijk van zijn bureauchef werkte, moest Deljoutte zich telkens tot zes diensthoofden richten om zijn richtlijnen door te geven. Een tweede reden was de afwezigheid van een intern reglement met gedetailleerde opgave van alle bevoegdheden per bureau. Daardoor werden alle zaken die niet onmiddellijk tot een afgebakend bureau behoorden, doorgeschoven naar het Secretariaat.

Portret van stadssecretaris Vincent Deljoutte (1814-1862)
Lithografie Daveluy (Stadsarchief Brugge, Verzameling G. Michiels, nr. 9).

Dit bemoeilijkt het goede functioneren van dit bureau, dat normaliter de draaischijf was van de administratie. Het Secretariaat kon zich daardoor niet altijd richten op zijn kerntaken. Deze laatste argumentatie, door Deljoutte naar voren gebracht, wordt bevestigd wanneer we de 'indicateurs' voor die jaren erop na slaan. Een 'indicateur' is een register waarin chronologisch de ingekomen stukken van een bepaald bureau worden ingeschreven. In dit register krijgen die stukken een nummer en wordt de verdere afhandeling van deze zaak en de ondernomen acties (bv. uitgaande briefwisseling) bijgehouden. Tenslotte worden een onderwerpstrefwoord en een aanduiding van klassement gegeven. De indicateurs vormen zo de ruggengraat van het archief⁶. Volgende onderwerpen duiken in die periode op in de indicateurs van het Secretariaat: algemeen bestuur, archief, belastingen, handel en nijverheid, hinderlijke inrichtingen, kerkfabrieken, markten en foren, openbare weldadigheid, politie, schone kunsten, stadseigendommen, vervoer...⁷, kortom een veelheid van onderwerpen.

Om tot een goed geolied administratief apparaat te komen, stelde Vincent Deljoutte voor om, naast de Burgerlijke Stand en het Secretariaat – elk met hun specifieke bevoegdheden – alle bevoegdheden onder te brengen in twee bureaus. Voortaan werden de bureaus 'afdelingen' genoemd. De administratieve indeling zou er dan als volgt uitzien:

Eerste Afdeling: financiën (met ook de controle op de kerkfabrieken, bureel van weldadigheid, godshuizen, enz.) en openbare werken

Tweede Afdeling: militie & burgerwacht, militaire inkwartingen, politie & openbare veiligheid, krankzinnigen, markten & foren, handel & nijverheid, landbouw, maten & gewichten, brevetten & uitvindingen, vervoer, hinderlijke inrichtingen, bevolking, kerkhoven, werkboekjes, openbare verlichting, vertoningen & openbare feestelijkheden...

Burgerlijke Stand

Secretariaat, met volgende taken:

- het toezicht op en de verdeling van het werk over de verschillende afdelingen;
- het opstellen van processen-verbaal van schepencollege en gemeenteraad;
- het bijhouden van een 'algemene indicateur' (in feite een agenda) van alle ingekomen stukken en verdeling van deze stukken en het bijhouden van een register van uitgaande briefwisseling;
- kantoorbenodigdheden en drukwerk;
- de materies onderwijs, schone kunsten, archief en bibliotheek.

Het is duidelijk dat de Tweede Afdeling voortaan de 'vergaarbak' werd van allerlei bevoegdheden. Dit voorstel van reorganisatie had natuurlijk ook zijn weerslag op het personeelskader. In 1849 bestond het administratief kader uit vijftien beambten. Hun jaarwedde bedroeg gezamenlijk 18.270 fr. (toen ongeveer 2,2 % van de totale uitgaven)⁸. Volgens het voorstel Deljoutte zou het ambtenarenkorps in het nieuwe systeem met één bediende toenemen, maar de totale loonlast zou bijna ongewijzigd blijven op 18.200 fr. Er werd dus geopteerd voor meer lagere ambtenaren en minder bureauchefs. Op 4 juni 1849 zette het Schepencollege⁹ het licht op groen om dit voorstel aan de Gemeenteraad voor te leggen, waar het op 14 juli 1849 werd doorverwezen naar een speciale commissie. Ook deze commissie schaarde zich achter dit voorstel, dat uiteindelijk tijdens de gemeenteraadszitting van 27 oktober 1849 ter goedkeuring werd voorgelegd. De enige tegenstem kwam van Jean Baptiste Coppieters 't Wallant, die ook deel uitmaakte van de speciale commissie. Hij vond dat de reorganisatie de diensten te veel concentreerde en centraliseerde. Hij was voorstander van een verdere opsplitsing in meerdere bureaus en wees daarbij naar de provinciale administratie waar onlangs twee nieuwe afdelingen aan de bestaande structuur waren toegevoegd. Schepen Boyaval, die vanaf 1854 de burgemeesterssjerp zou omgorden, weerlegde de kritiek en haalde het voorbeeld van de Gentse stadsadministratie aan waar ook slechts twee afdelingen functioneerden naast de burgerlijke stand en het secretariaat. Voor Boyaval was het een belangrijk gegeven dat deze herstructurering geen meerkosten voor de stadskas met zich zou meebrengen. De toenmalige economische crisis die in heel Vlaanderen woedde en gepaard ging

met een hoge werkloosheid en hongersnood, maakte dat het stadsbestuur andere uitgavenprioriteiten had. Op één tegenstem na werd het voorstel van stadssecretaris Vincent Deljoutte goedgekeurd.

De reorganisatie van de stedelijke diensten werd op 1 januari 1850 ingevoerd. Vanaf dat tijdstip werd voor het eerst een *dépôt* voor het 'modern' of hedendaags archief ingericht. Dit gebeurde om de bureaus te ontlasten van de grote papiermassa die er zich sinds 1795 had opgestapeld. De stukken die niet meer regelmatig werden geconsulteerd, werden overgebracht. Toen werd de grens op 15 jaar gezet. Het 'modern archief' besloeg dus de periode 1795-1835 en had een omvang van 500 pakken en delen. Dit komt overeen met ongeveer 60 strekkende meter archief. Voortaan werkte er op het Secretariaat een *commis d'ordre chargé des archives modernes*. Via de stadsrekeningen konden we zijn naam achterhalen, namelijk Edmond Gilleman die al sinds 27 oktober 1849 in die functie was benoemd¹⁰. Hij klasseerde de aanwezige pakken en delen en maakte van dit archief een *Tableau des paquets et registres qui se trouvent au dépôt des archives modernes*. Uit deze lijst kunnen we afleiden dat slechts drie van de vijf 'oude' bureaus hun archieven hadden overgedragen, namelijk het Secretariaat, Financiën en Militie. De bureaus Burgerlijke Stand en Openbare Werken komen niet voor op deze lijst. De overgebrachte pakken (verpakt in portefeuilles) en delen werden op deze *Tableau* dus ingedeeld per bureau en alfabetisch opgesomd op basis van de opschriften. Die opschriften werden ontleend aan de onderwerpstrefwoorden die in de indicateurs waren toegekend¹¹. Van deze ingrepen zijn vandaag nog altijd duidelijk sporen waar te nemen in het Stadsarchief zowel in de verpakking als in de opschriften van de portefeuilles¹² (zie afbeelding).

Het modern archief bleef in het stadhuis en werd toevertrouwd aan de *commis d'ordre*. Dit is des te opmerkelijker aangezien Brugge toen reeds over een Stadsarchief beschikte met stadsarchivaris Pierre Bogaerts (van 1838 tot 1851) aan het hoofd. Het is duidelijk dat toen enkel het oud archief (tot 1794) tot de *core business* van de stadsarchivaris behoorde¹³. Ook zijn opvolger Pierre Bossaert (van 1852 tot 1868) nam dit modern archief nog niet op in zijn archiefdepot. Bossaert besteedde in 1854 wel voor het eerst aandacht aan dit hedendaags archief. Tussen 15 februari en 10 mei 1854 inventariseerde hij in opdracht van het Schepencollege een aantal registers en dossiers van de stedelijke administratie sinds de Franse Tijd. Dit resulteerde in een genummerde lijst, waarbij hij schamper en veelzeggend opmerkte dat *la plupart sont (sic) de peu d'importance*¹⁴. Pas met de aanstelling in 1868 van Louis Gilliodts-van Severen als stadsarchivaris zou het modern of hedendaags archief een wezenlijk onderdeel uitmaken van het Stadsarchief. In 1870 laat die namelijk het archief van de periode 1795-1835 overbrengen naar het Stadsarchief¹⁵. Sindsdien is het archief van de stedelijke administratie in het Stadsarchief onderverdeeld in een 'oud' en een 'modern' archief, een onderverdeling die tot op vandaag

wordt aangehouden. Wel werd de term 'modern' vervangen door 'hedendaags'¹⁶.

We sluiten deze bijdrage af met twee opmerkelijke vaststellingen.

Eerst en vooral zien we dat de nu alom gebruikte drie-indeling van de levensfasen van een archief (dynamisch, semi-dynamisch en statisch) ook in 1850, toen in Brugge een 'modern' archief werd gecreëerd, kan worden onderscheiden:

- het statisch archief (voor 1795) bevond zich in het Stadsarchief (Burgerlijke Griffie);
- het semi-dynamische archief omvatte toen het 'modern' archief, namelijk de periode 1795-1835, en werd bewaard in één ruimte in het Stadhuis, vermoedelijk op de zolder;
- het dynamische archief bestond uit de periode 1836-1850 en bleef nog op de afzonderlijke afdelingen in het Stadhuis.

Ten tweede werden in 1850 – lang voor het verschijnen van het handboek in 1920 van Muller, Feith en Fruin¹⁷ – bij het eerste klassement van dit 'modern' archief de twee basisprincipes van de hedendaagse archiefwetenschap geëerbiedigd, namelijk het bestemmings- en het structuurbeginsel (in het buitenland gezamenlijk als één begrip weergegeven: *respect des fonds of principle of provenance*). De hoofdstructuur van het 'modern' archief werd namelijk bepaald door de archiefvormers, in dit geval de drie oude

De eerste inventarislijst (*Tableau des paquets et registres ...*) van het hedendaags of modern archief van de stad Brugge opgemaakt door de *commis d'ordre* van het Secretariaat (SAB, documentatiemap 'Inventaris Bossaert').

Voorbeeld van de oorspronkelijke verpakkingseenheid, de portefeuille, met opschrift. Deze twee portefeuilles met opschrift worden vermeld in de eerste inventarislijst van 1850 (zie ill. p. 13). De portefeuilles worden nu vervangen door zuurvrije archiefdozen. Een nieuw etiket wordt gemaakt, maar het originele opschrift wordt bewaard in de nieuwe doos.

bureaus (Secretariaat, Financiën en Militie) die hun archief hadden overgebracht. Er waren dus drie archiefblokken. De structuur van het archief binnen elke archiefvormer was op haar beurt gebaseerd op de onderwerpstrefwoorden van de indicateurs. Dit rubriekenstelsel vormde toen de ruggengraat van het eerste 'moderne' archief van de stad Brugge. Spijtig genoeg werd deze 'oude orde' door de stadsarchivarissen Bossaert en Gilliodts-van Severen niet meer gerespecteerd. Vermeldenswaardig is ook nog dat Louis Gilliodts-van Severen, die tot nu toe vooral bekend is als bewerker van het oud archief, ook een belangrijke rol speelde bij de overbrenging van het hedendaags archief naar het Stadsarchief en de bewerking ervan.

We trappen hier zeker een open deur in door te stellen dat elke reorganisatie van een administratie haar sporen nalaat in de archiefvorming. Maar de hervorming van 1850 in Brugge is in die mate bijzonder, niet alleen omdat het de aanzet vormde tot het creëren van een 'modern' archiefdepot maar ook omdat het ons inzicht verschaft in de toen gehanteerde principes van 'modern' archiefbeheer. Of deze toestand in Brugge eerder uitzonderlijk was of de algemene regel die ook in andere Belgische steden werd toegepast, blijft alsnog een open vraag.

Noten

1. Helin, E., *Het staatsapparaat, in: De erfenis van de Franse Revolutie, 1794-1814.* - Brussel, 1989; p. 231-245. Als casestudy wijzen we hier vooral op Boumans, R., *Het Antwerps stadsbestuur voor en tijdens de Franse overheersing.* - Brugge, 1956; p. 398 en 695-696.
2. Stadsarchief Brugge (SAB), Hedendaags Archief (H.A.), I. Algemeen Bestuur, 2. Notulen en besluiten, *Registre de la municipalité constitutionnelle de la ville de Bruges, jaar 4 – jaar 5, 21 ventose jaar 4, fol. 10v.*
3. Deze administratieve hervorming in 1850 is voor het eerst aan bod gekomen in mijn eindwerk voor de bijzondere licentie Archiverings-technieken: D'hondt, J., *Structuurstudie van de afdeling Handel & Nijverheid van het Hedendaags Archief van de stad Brugge (1795-1914).* - Brussel: VUB, 1990, waarvan een samenvatting verscheen in de publicatie Baerten, J., Scheelings, F. & Verhelst, J., *Archiefproblemen & -oplossingen.* - Brussel, 1991; p. 61-72. - (Archiefinitiatie(F); 1).
4. Vincent Deljoutte (1814-1862) was stadssecretaris van 13 oktober 1838 tot aan zijn overlijden op 2 december 1862, zie SAB, H.A. I. Algemeen Bestuur, 22bis. *Personeelszaken varia, Matricule des Employés, dl. 1.*
5. Deze reorganisatie alsook het verslag van Deljoutte komen uitgebreid aan bod in de gemeenteraadszitting van 27 oktober 1849: SAB, H.A. I. Algemeen Bestuur, 2. *Notulen en besluiten, Résolutions du conseil, 5mei-31 december 1849, fol. 104v-113*
6. *Archiefterminologie voor Nederland en Vlaanderen.* - 's Gravenhage, 2003; nr. 141. De exacte verklaring voor indicateur luidt: een agenda waarin bovendien de vindplaats van de afgehandelde archiefbescheiden in het archief is opgenomen. Een agenda is een register waarin in chronologische volgorde met behulp van een doorlopende nummering gegevens worden vastgelegd betreffende het inkomen, afdoen en uitgaan van archiefbescheiden.
7. SAB, H.A., I. Algemeen Bestuur, 7. *Ingekomen briefwisseling – agenda's, Indicateurs van het secretariaat volume A tot G, 1835-1849.*
8. In 1849 bedroegen de uitgaven van de stad Brugge 802.655,39 fr. Zie jaarverslag 1849 in: *Bulletin communal de la ville de Bruges, 1848-1850.* - Brugge, 1851; p. 155. Let wel: het betreft hier enkel het bediendekader.
9. Het schepencollege bestond toen uit burgemeester Jean-Marie de Pelichy van Huerne en schepenen Philippe Verhulst, Louis Delescluze, Jules Boyaval en Jean Vanderhofstadt.
10. SAB, H.A., III Financiën, 24. *Goedgekeurde dienstjaarrekeningen, rekening voor het dienstjaar 1850.* Ed. Gillemann (1826-1875) was sinds 28 augustus 1846 benoemd bij het Stadsbestuur. In 1863 schopte hij het tot bureauchef van het Secretariaat, zie SAB, H.A. I. Algemeen Bestuur, 22bis. *Personeelszaken varia, Matricule des Employés, dl. 1.*
11. 'Rapport fait au conseil communal de la ville de Bruges ...', 28 oktober 1850', in: *Bulletin Communal de la ville de Bruges, 1848-1850.* - Brugge, 1851; p. 584. Deze Tableau wordt bewaard in het Stadsarchief, in een documentatiemap over het hedendaags archief.
12. Sinds enkele jaren is er grootscheeps project aan de gang in het Stadsarchief waarbij deze oude portefeuilles worden vervangen door zuurvrije dozen.
13. *De geschiedenis van het Brugse Stadsarchief wordt beschreven in: Vandewalle, A., Beknopte inventaris van het Stadsarchief van Brugge, dl I: Oud Archief.* - Brugge, 1979; p. 11-26. Het Stadsarchief bevond zich toen in de voormalige Civiele Griffie op de Burg, links van de Blinde Ezelstraat.
14. Deze lijst, *Liste de registres et dossiers relatifs à l'administration de la ville depuis le commencement du régime français, is gedateerd op 20 mei 1854 en bevat 220 nummers, op 20 juli 1854 maakte hij nog een Liste supplémentaire met 22 aanvullende nummers. Beide lijsten samen beschrijven dus slechts een kleine helft van de 500 pakken vermeld in de Tableau opgemaakt door de bediende van het Secretariaat. Ook deze lijsten bevinden zich in het Stadsarchief, in een documentatiemap over het hedendaags archief.*
15. *Bulletin Communal ...*, 1871-1872, jaarverslag 1870, p. 190.
16. Het Hedendaags Archief van de stad Brugge omvat nu de periode 1795 tot 1970 (op 1 januari 1971 is Brugge gefuseerd met 7 deelgemeenten).
17. Muller, S., Feith, J.A. & Fruin, Th.Az., *Handleiding voor het ordenen en beschrijven van archieven.* - Groningen, 1920.

SAMENVATTING

De opdeling van de Brugse stedelijke administratie in de 19de eeuw in bureaus gaat terug naar de Franse Tijd (1795-1814). In 1850 vond een belangrijke administratieve reorganisatie plaats. Op voorstel van stadssecretaris Deljoutte werd het aantal bureaus afgeslankt van vijf naar vier. Op die manier hoopte Deljoutte tot een volwaardig secretariaat te komen dat de draaischijf van het stadsbestuur moest worden. Deze reorganisatie gaf ook aanleiding tot het vormen van een archiefbewaarplaats voor het 'modern archief'. Het archief voor de periode 1795-1835 werd toen van de verschillende bureaus overgebracht naar één centraal 'dépôt'. Een bediende van het secretariaat was belast met het klasseren en het opmaken van een inventarislijst. Opmerkelijk is dat hierbij rekening werd gehouden met de basisprincipes van de hedendaagse archiefwetenschap, nl. het bestemmings- en structuurbeginsel. Dit 'modern archief' werd pas in 1870 opgenomen in het Stadsarchief.

ABSTRACT

The subdivision of the municipal administration of Bruges into 'bureaus' in the 19th century, goes back to the French Period (1795-1814). A significant administrative reorganisation took place in 1850. At the suggestion of the town secretary Deljoutte, the number of bureaus was reduced from five to four. In doing so, Deljoutte hoped to turn the secretariat into the pivot of the municipality. At the same time, the reorganisation brought about the creation of an archives repository for 'modern records'. The archives from the period 1795-1835 were transferred from the bureaus to a central 'dépôt'. An employee was charged with the classification and inventarisation, taking into account the basic principles of contemporary archival science. Not until 1870 were those 'modern archives' integrated into the Town Archives.